

Eesti Sotsioloogide Liit

Prof Marju Lauristin

Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Lossi 36, 51003 Tartu

12.11.2012

nr 1-1.8/12/95

Avalik pöördumine

Täna Eesti Sotsioloogide Liitu pöördumises väljendatud ettepanekute eest, mis väljendavad Teie püüet kaasa aidata riigi teaduskorralduse parandamisele. Eesti teaduspoliitikas on ette nähtud väga selge ülesannete ja vastutuse rollijaotus, mille põhilises osas sätestab „Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus“ (TAKS). Ka Eesti Teadusagentuuri roll on selles seaduses määratletud üsna selgelt.

Teie pöördumise läbivaks teemaks on ettepanekud ühe teadusvaldkonna – sotsiaalteaduste - erikäsitleks teiste teadusvaldkondade seas.

Eesti Teadusagentuuri ülesandeks on riikliku teaduspoliitika rakendamine esmajärjekorras uurimistoetuste eraldamise ning eraldamiseks vajalike protseduuride korraldamise läbi. Oma ülesannete täitmisel suhtub teadusagentuur ühesuguse respekti ja sarnase erapooletusega kõikidesse teadusvaldkondadesse, sealhulgas sotsiaalteadustesse. Selleks, et arvestada hindamis- ja otsustusprotsessides teadusvaldkondade erisusi, kasutab teadusagentuur valdkonnaspetsiifilist lähenemisviisi: taotlusi hindavad vastava teadusvaldkonna tunnustatud asjatundjad, kes lähtuvad oma hinnangutes antud valdkonnas kehtivatest kriteeriumitest.

Eesti Teadusagentuur arutas Teie pöördumist hindamisnõukogu ühiskonnateaduste ja kultuuri valdkonna ekspertidega. Meie seisukohad Teie tehtud konkreetsete ettepanekute kohta on alljärgnevad.

1. Riiklik teaduspoliitika peaks arvestama peale teaduse rahvusvahelistumise eesmärkide ka eestikeelsete sotsiaalteaduslike uuringute ja publikatsioonide lahutamatu seost Eesti ühiskonna vajadustega. ... eesti keeles tehtavad Eesti ühiskonna, riigi ja majanduse uuringud kuuluvad sisuliselt rahvusteaduste hulka, luues

teaduslikku kompetentsi Eesti arengu spetsiifiliste probleemide lahendamiseks. Sellest lähtudes tuleks toetada eestikeelseid Eesti ühiskonda ja kultuuri käsitlevaid sotsiaalteaduslikke uuringuid.

Teadusagentuur ei lähtu uurimistoetuste taotlustele antavates hinnangutes ja tehtavates otsustes sellest, millises keeles teadlased omavahel suhtlevad või oma tööde tulemusi avaldavad. Pigem on oluline teadusagentuuri vahendusel eraldatavate uurimistoetuste kaudu laiapõhjalise **teaduskompetentsi** toetamine, sõltumata selle kompetentsi valdkondlikkust kuuluvusest või otsesest tähtsusest Eesti riigi arengule. Teisisõnu, kuigi peame eestikeelseid Eesti ühiskonda ja kultuuri käsitlevaid uuringuid erakordselt oluliseks, ei vastuta teadusagentuur kogu riikliku teaduspoliitika rakendamise eest ning tema vastutusvaldkonda ei kuulu riigi arengu spetsiifiliste probleemide lahendamiseks mõeldud uuringute rahastamine. Selline ülesanne kuulub TAKSi kohaselt (selle seaduse paragrahv 13) riigi arengu eri valdkondade korraldamise eest vastutavatele ministriumidele, kellele on taolisteks eesmärkideks antud võimalus enda tegevusvaldkonnale vajalikke teadusuuringuid korraldada. Uuringute korraldamise mehhanisme on mitmeid, alates üksikute teadusuuringute tellimisest ja lõpetades riiklike või valdkondlike teadusprogrammide või isegi valdkondlike uurimisinstituutide loomisega.

2. Teadusvaldkondade tasakaalustatud stabiilse arengu huvides tuleks edaspidi institutsionaalsete ja personaalsete taotluste hindamisel rakendada valdkondlikult paindlikumaid, humanitaar- ja sotsiaalteaduste spetsiifikat arvestavaid taotlemis- ja hindamispõhimõtteid.

Oleme selle seisukohaga igati täiesti ning kinnitame, et senistes taotlusvoorudes on valdkondlikku spetsiifikat arvestavaid hindamispõhimõtteid igati rakendatud ja see jätkub ka tulevikus. Taotluste hindamine toimub valdkondlikes ekspertpaneelides, taotluste hindajad on vastava kitsama teadusvaldkonna tunnustatud asjatundjad.

... on oluline, et sotsiaalteaduslike projektitaotluste puhul võetakse arvesse mitte niivõrd uurimisteede vastavust strateegilistele arengukavadele, mis praegusel juhul ei kata kaugeltki enamikku ühiskonnaelu olulistest aspektidest, vaid projekti eeldatavat panust aktuaalsete sotsiaalsete protsesside [...] uurimisse ja lahenduste otsimisse.

Oleme teinud Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepaneku mõnevõrra korrigeerida hindamiskriteeriume, muuta neid konkreetsemaks ning lihtsamaks. Paraku ei saa me juba eelpool kirjeldatud põhjusel Teie ettepaneku teise osaga täielikult nõustuda. Uurimistoetuste esmane eesmärk on kõrgetasemelise teadmiste baasi säilitamine ja arendamine, mitte konkreetsete rakenduslike lahenduste otsimine arvukatele sotsiaal-majanduslikele probleemidele. Taoliste rakenduslike eesmärkide saavutamiseks, nagu eelpool märgitud, on mõeldud teised teadustöö rahastamisinstrumendid nagu nt ministriumite poolt finantseeritud rakendusuuringud ja riiklikud või valdkondlikud teadusprogrammid.

3. Kõikide teaduserialade, sealhulgas sotsiaalteaduste võrdse kohtlemise seisukohalt on väga oluline tagada finantseerimise reeglite läbipaistvus ning rahastusotsuste objektiivsus ja motiveeritus. Sealhulgas peame eriti oluliseks projektide hindamiskriteeriumide põhjalikku tutvustamist ja arutelu ning rahastamisotsuste motiveeritust esiletoova tagasiside andmist [...].

Finantseerimise reeglid on detailselt kirjeldatud nii institutsionaalsete (IUT) kui personaalsete (PUT) uurimistoetuste korda ja hindamist reguleerivates aktides. IUT ja PUT põhialuseid ja hindamiskriteeriume arutati enne nende kehtestamist töörühmades ja kooskõlastusmehhanismi läbi ülikoolide ja teadusasutuste esindajatega väga põhjalikult, samuti tutvustati neid mitmetel teadusagentuuri infopäevadel. Esimese, sel aastal toimunud IUT vooru ettevalmistamine toimus nii taotlejate kui ka menetlejate jaoks väga pingelise ajagraafiku tingimustes. Tunnustame taotlejate suurt tööd ning mõistvat suhtumist uue instrumendi käivitamisel tekkinud probleemidesse.

Oleme nõus, et teadlaskonnale on vaja anda uute rahastamisinstrumentide rakendamisest informatsiooni. Kavatsime pärast personaalsete uurimistoetuste esimese vooru läbiviimist teadlaskonnale selle kogemustest kindlasti tagasisidet anda. Nagu eelpool juba märgitud, välistavad olemasolev regulatsioon ja hindamisnõukogu praktika valdkondlikult ebavõrdse kohtlemise võimaluse. Teie ettepanekut rahastamisotsuste motiveeritust esiletoova tagasisideme suurendamiseks arutame kindlasti hindamisnõukogus ja kaalume, kuidas seda on tehniliselt mõistlik korraldada.

4. Suuremat tähelepanu tuleks pöörata teadlaskonna laiapäohjalisemale kaasamisele teaduspoliitika kujundamisele ja Eesti Teadusagentuuri hindamisnõukogu töösse. Võimalikult paljude valdkonnasiseste teaduserialade tasakaalustatud esindatuse tagamiseks peaks hindamisnõukogu liikmete arv olema praegusest tunduvalt suurem. Samuti oleks soovitatav hindamisnõukogu koosseisu uuendamisel rakendada erialadevahelise rotatsiooni printsiipe.

Hindamisnõukogu ekspertiisi laiendamiseks ning hindamise kvaliteedi ja legitiimsuse suurendamiseks moodustas Teadusagentuur hindamisnõukogu ettepanekul hindamisnõukogu juurde valdkondlikud ekspertkomisjonid. Sellega suuredatakse mitmekordselt hindamis- ja otsustusmehhanismi kaasatud teadlaste esindatust. Ühiskonna- ja kultuuri ekspertkomisjoni kuuluvad lisaks hindamisnõukogu liikmetele (so Rainer Kattel, Anu Realo ja Jaan Ross), veel Veronika Kalmus, Bruno Mölder, Mari Sarv ja Anti Selart. Hindamisnõukogu liikmete arvu suurendamise küsimust arutab ja selle vajadust hindab Hindamisnõukogu järgmisel aastal pärast seda, kui ekspertkomisjonide käivitamisel saadud kogemuste varal on kujunenud selgemad arusaamad, kas ja millistes valdkondades hindamisnõukogu laiendamine vajalik võiks olla.

5. Teeme Vabariigi Valitsusele ettepaneku luua koos Teaduste Akadeemia ja avalik-õiguslike ülikoolidega (...) Eesti ühiskonna, majanduse ja kultuuri uuringute riiklik programm aastateks 2013-2020.

Toetame igati mõtet algatada sellekohane teadus- ja arendustegevuse riiklik programm, mis aitaks muude ülesannete kõrval leida lahenduse ka Teie ettepanekutes 1 ja 2 toodud probleemidele. Riiklike teadus- ja arendusprogrammide algatamine ja korraldamine on kirjeldatud TAKS-is (paragrahv 17). Riiklikud teadus- ja arendusprogrammid saavad olla ministeeriumide vahelised, st huvitatud ministeeriume peab olema vähemasti kaks. Juhtministeerium (ehk see, kes programmiga korraldatavatest teadusuuringutest on enam huvitatud), peab programmi algatamiseks tegema sellekohase ettepaneku ja algatuseks vajaliku ettevalmistuse Vabariigi Valitsusele. Arvestades Teie pakutud uurimist vajavate sotsiaalsete probleemide loendi pikkust ja nende valdkondlikku läbipõimumist ministeeriumide tasandil, ei saa sellise programmi juhtministeeriumi määratlemine ehk probleemi „põhiomaniku“ leidmine olema kuigi lihtne. Taolise programmi algatamise juures on kindlasti vaja arvestada sellega, et kuni 2013. aasta lõpuni on käimas

Haridus- ja teadusministeeriumi valdkondlik programm „Eesti keel ja kultuurimälu”, mis täidab osa Teie poolt loetletud ülesannetest. Soovitame Teie kavandtava programmi kavandamisel arvestada keele ja kultuurimälu programmi ja selle eelkäijate rakendamise kogemusi, sealhulgas programmi juhtinud teadlaste soovitusi programmide kestvust kavandada viiele aastale.

Täna veelkord Eesti Sotsioloogide Liitu teaduskorralduse alase mõttevahetuse algamise eest ja kinnitan Eesti Teadusagentuuri valmisolekut ja head tahet nendes mõttevahetustes jätkuvalt osaleda.

Lugupidamisega

Andres Koppel

Eesti Teadusagentuur

juhatuse esimees

/allkirjastatud digitaalselt/

Koopiad:

Riigikogu Kulutuurikomisjon

Eesti Teaduste Akadeemia

Haridus- ja Teadusministeerium